

NOVA KNJIGA O HRVATSKOGLAGOLJSKOJ BAŠTINI LOVRANA

(Eterović, Ivana. 2022. *Glagoljica u Lovranu*. Katedra Čakavskoga sabora Lovran – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Lovran – Zagreb. 155 str.)

Knjiga Ivane Eterović *Glagoljica u Lovranu* sadrži sedam poglavlja: *Predgovor, Uvod, Natpisi, Grafiti, Kvaderna kapitula lovranskoga, Ostali pravni tekstovi, Liturgika* uz popratne tekstove: *Bilješke, Izvori i literatura, Fotografije, Sažetak, Summary, Bilješka o autorici*. Knjiga je tematski podijeljena na tri dijela: epigrafika (natpisi i grafiti), pravni tekstovi i liturgijski tekstovi.

U *Predgovoru* autorica obrazlaže kako je nastala ideja o knjizi koja široj publici predstavlja glagoljsku lovransku baštinu, pri tome ističe ponajprije suradnju s lokalnom zajednicom kao i vlastiti rad *Lovranska glagolitica i dosadašnja istraživanja*, objavljen prije 12 godina. Već u *Predgovoru* autorica navodi kako su joj iznimno važni slikovni prilozi, što je vidljivo već na prvi pogled na samu knjigu koja je iznimno likovno bogato opremljena i urešena. „Osnovni su ciljevi objavljivanja knjige *Glagoljica u Lovranu* iscrpno istraživanje, dokumentiranje i znanstveno-stručno vrednovanje udjela Lovrana i Lovranštine u ukupnome hrvatskom glagoljaškom naslijeđu; prenošenje znanja o hrvatskoj glagoljskoj baštini, podizanje svijesti i senzibiliziranje javnosti o njezinoj važnosti s naglaskom na područje Općine Lovran i njegovo mjesto unutar širega kvarnersko-istarskoga područja; promicanje i popularizacija učenja glagoljice” (str. 14 – 15).

U središtu je autoričine pozornosti u *Uvodu* lovranska glagoljska baština i njezina uloga u bitnoj sastavnici hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta – glagoljaštvu. Navodi se da ta baština u dosadašnjoj literaturi nije ocijenjena kao reprezentativna, ali jest kao indikativna. Naime, premda Lovran ne pripada glagoljaškim središtima, dokazi su o glagoljanju u tom mjestu vrlo znakoviti te ukazuju na njegov kontinuitet i duboku ukorijenjenost. Kao najznačajnije glagoljske spomenike navodi natpise i *Kvadernu kapitula lovranskoga*.

U poglavlju pod naslovom *Natpisi* ukratko su portretirana dva lovranska natpisa, jedan poznat od 19. stoljeća, onaj na nadgrobnoj ploči lovranskoga župnika Gašpara Bekarića iz 1595. godine i drugi nedavno pronađen na nadvratniku jedne kuće na kojem je glagoljicom i arapskim brojkama zapisana godina 1570.

Lovranski su glagoljski grafiti opisani u tri potpoglavlja, a razvrstani su s obzirom na njihov smještaj: oni u crkvi Sv. Jurja, u crkvi Sv. Ivana i grafiti lovranskih glagoljaša izvan Lovrana. Najviše je grafita urezano u župnoj crkvi Sv. Jurja, 48, a sve ih je katalogizirao Branko Fučić u knjizi *Glagoljski natpisi*. Većinom potječu iz 15. i 16. stoljeća, a rjeđe iz 17. Osim grafita u toj su crkvi očuvana i dva potpuna i dva nedovršena azbučna niza koji, prema Mateu Žagaru, svjedoče o procesu poduke pisanja glagoljicom. Grafiti u crkvi Sv. Jurja uglavnom su kratki. Katkad je to samo godina, a katkad su i nedovršeni. Jedan je od duljih i iznimno poetičan grafit, ističe Ivana Eterović, onaj koji ukazuje na činjenicu da je srednjovjekovni čovjek često razmišljao o prolaznosti i smrti: *Ča me gledaš ale ča se čudiš? Ale ne znaš da sam bil jas včera kako si ti danas, a ti očeš bit zutra kako sam jas danas 1549. to pisa žakan Marko*. To je zapravo rečenica, ustaljena sintagma koju nalazimo na hrvatskim srednjovjekovnim natpisima, primjerice onim ćirilskim na stećcima, na *Natpisu Vignja Miloševića* s Kočerina (1404): *... i molju vasъ ne nastupajte na me ja s(a)mъ bilъ kako vi este a vi čete biti kako esam ja*. Ova ustaljena fraza svjedoči o jedinstvenom repertoaru izražajnih sredstava u hrvatskome srednjovjekovlju, o prepletenosti hrvatske tropismene kulture. Grafiti u crkvi Sv. Ivana većinom su fragmentarni i potječu iz 15. stoljeća, a otkriveni su u novije vrijeme, tj. u 21. stoljeću. Grafiti, kao i natpisi lovranskih glagoljaša izvan Lovrana svjedoče o vezama među pojedinim hrvatskim glagoljaškim središtima, a pronađeni su u crkvi Sv. Marije u Gologorici i u crkvi Sv. Katarine u Savičenti. Iz navedenoga se može zaključiti da je u Lovranu i Lovranštini, slično kao u Istri i Sloveniji, znatno veći broj grafita nego natpisa.

Naredna cjelina u ovoj knjizi posvećena je *Kvaderni kapitula lovranskoga*, najvažnijemu lovranskom spomeniku pisanom kurzivnom glagoljicom. To je zbirka isprava različita sadržaja (popis prava i obveza, ugovora, obračuna, regula, matičnih knjiga, oporuke), nastalih u Lovranu između 15. i 18. st., pisanih glagoljicom i hrvatskim jezikom te latinicom i talijanskim jezikom. Lovranska je *Kvaderna* već prepoznata u znanstvenim krugovima i literaturi kao višestruko

važan izvor za znanstvena proučavanja povijesti Lovrana i Lovranštine. Kao i sve knjige i ova ima svoju sudbinu, rukopis je u Boljunu pronašao Jakov Volčić, a neko se vrijeme bio zagubio sve dok ga nije pronašao Janez Zor u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Ljubljani. Jedan je list završio u Zagrebu u Arhivu knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U *Kvadernu* su crkveni notari više od dva stoljeća, tj. od 1466. do 1689. godine upisivali različite upise, od matice krštenih do statuta tamošnjega kaptola, različitih bratovštinskih dohodaka i računa, ugovora, zbirke listina (oporuke, zakupi, ugovori). Vrijednost *Kvaderne kapitula lovranskoga*, u kojoj se nalazi zbirka listina važnih za topografiju Lovrana i povijest lovranskoga kaptola, isticao je Ivan Milčetić.

Najopsežnije poglavlje u knjizi nosi naslov *Ostali pravni tekstovi*. U njemu su uz *Kvadernu* ukratko opisana još tri pravna teksta vezana za Lovran: *Oporuka lovranskoga župnika Radena iz 1420. godine*, *Kupoprodajni ugovor između Valentina Kikabonića i Mavra Mikšića iz 1454. godine* te *Oporuka lovranskoga župana Grgura Munčića iz 1583. godine*. Nakon kratkog opisa, tj. povijesti istraživanja svakoga pojedinog teksta i njegove transliteracije uz prijevod na suvremeni hrvatski jezik, dodan je i faksimil rukopisa (što vrijedi i za *Kvadernu*) kako bi svi zainteresirani čitatelji stekli potpuniji dojam o rukopisu. Svi su ti tekstovi, napominje autorica, važni izvori za istraživanje crkvene povijesti, povijesti prava, povijesne demografije, povijesti gospodarstva, za jezičnu analizu itd. Možemo još dodati kako iz njih doznajemo o međusobnim društvenim odnosima u Lovranu i Lovranštini u srednjem vijeku, o imovini pojedinaca, o običajima, nasljednom pravu itd.

U posljednjem poglavlju pod naslovom *Liturgija* riječ je o slavenskom bogoslužju u Lovranu za koje, nažalost, nije očuvano mnogo dokaza, tj. tekstova. Međutim, kako ističe autorica, to ne znači da se na ovom području nije misilo iz glagoljskih priručnika, danas izgubljenih. O tome svjedoče izvještaji pulskih biskupa (od kraja 16. do 19. st.), kao i arhivski zapisi pojedinih istraživača na tom terenu. O glagoljskom bogoslužju na tom području svjedoči i jedan primjerak *Prvotiska misala* (1483) pronađen u Lovranu krajem 19 stoljeća. Osim toga jedini je izravni dokaz o nekadašnjem slavenskom bogoslužju u Lovranu *Missal rimskij* Ivana Paštrića iz 1706. godine, koji se čuva u Državnom arhivu u Rijeci. U tom se kodeksu nalazi bilješka koja svjedoči da se sve do početka 19. stoljeća upotrebljavao u Lovranu.

Knjiga *Glagoljica u Lovranu* na sustavan i pregledan način opisuje glagoljske spomenike Lovrana i Lovranštine. Pred nama je izrazito čitko štivo i iznimno bogato likovno opremljena knjiga. Ovaj vrijedan dio hrvatskoglagoljske baštine tek se u novije vrijeme vrednuje i smješta u kontekst hrvatske kulture i baštine, čemu umnogome doprinosi i ova knjiga. Ovdje treba spomenuti da je u novije vrijeme tome doprinijela i Sandra Požar pišući o glagoljskoj tradiciji u Mošćenicama i Brseču. Nadam se da u budućnosti možemo očekivati još ovakvih izdanja, kako bi se glagoljska baština toga kraja sagledala i opisala u cijelosti. Premda je knjiga namijenjena široj publici, ona je ipak i znanstveno djelo po svojoj aparaturi i opremi te načinu iznošenja i tumačenja građe.

Marinka Šimić